

Кампания

**на Института за български език – БАН
и вестник „Аз-буки“**

Кампанията на Института за български език към Българската академия на науките „Написаното остава. Пиши правилно!“ се провежда в подкрепа на овладяването на съвременния български правопис и насърчаването на правописната грамотност. В рамките на инициативата се организират занимателни езикови игри, включително в интернет, поддържа се страницата „Езикови справки“ във „Фейсбук“ и „Туитър“, както и интернет справочник със същото име, провеждат се срещи и семинари с учители по български език и ученици.

Част от кампанията е също рубриката с материали по актуални езикови въпроси „Написаното остава. Пиши правилно!“ във вестник „Аз-буки“.

Поради големия читателски интерес материалите от рубриката се препечатват в сп. „Педагогика“.

Повече информация за кампанията „Написаното остава. Пиши правилно!“ може да намерите на интернет страницата на Института за български език – БАН.

The Written Word Remains. Write Correctly
Написаното остава. Пиши правилно

ЗА СТАРИТЕ ВРАТА

Може би сте си задавали въпроса дали в изречения като *Делото се води при закрити/затворени (или открити/отворени) врата* няма грешка. В тези терминологични съчетания, в географските названия *Железни врата* и *Траянови врата*, в следния пример от Библията *Кой ли ще ни отвали камъка от вратата гробни?* и в подобни изрази откриваме запазена стара форма за множествено число на съществителното име, поради което в тях няма грешка при съгласуването. Съвременната форма за единствено число на съществителното име *врата* съвпада със старата форма за т. нар. двойствено число (която са имали предметите, състоящи се от две части), което обуславя съгласуването на формата за това множествено число с прилагателно или причастие също в множествено, а не в единствено число.

Същите остатъци от старата форма за двойствено число срещаме и при думите *кола* (в значение на едновременно превозно средство с четири колелета, теглено от волове, биволи и под.) или *уста*. Така е в пословицата *Като се прекатурят колата*, *пътища много*, в диалектния израз *криви му колата* (който се употребява за дете, когато не е в добро настроение и плаче или хленчи) или в съчетанията *волски кола*, *железни кола*, които са запазени в текстове от личното или народното творчество. В Ботевия стих *Уста проклинат цяла вселена* глаголът е в множествено число именно заради съгласуване с подлога *уста*, който е в множествено число. В съчетанието *големи уста* (*Едно мече [...] отваряше големи уста с бели остри зъби. Ив. Вазов*) или във фразеологизма *отварям/отворя едни (такива и под.) уста* (*– Ами туй, Ценке, ти ли си? Ти ли си отворила тези уста? П. Тодоров*) и др. отново има съгласуване със старата двойствена форма за множествено число.

Така изрази като посочените не са погрешни, но днес звучат необичайно, архаично, тъй като пазят остаряла граматична форма.

Гл. ас. д-р Ванина Сумрова

Секция за българска лексикология и лексикография
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН

КЕ МЕ СЛУШАШ ШО ТИ ВРЕВАМ!

Основното, което научаваме в училище за българските диалекти, е, че тяхната употреба е абсолютно неуместна извън битовата сфера на общуване, а дори и там трябва да се избягва, защото е белег за ниска образованост. По този начин от учениците остава скрит цял един изключително интересен свят, понеже българската езикова територия е по-силно говорно разчленена дори в сравнение с много по-големи държави като Русия.

Диалектите са богатството за езика, защото, макар и ограничени откъм научна и културно-обществена лексика, имат значително по-богатата лексикална система от книжовната във всяка област от човешкия бит (например земеделците различават 12 части на ралото, 10 на плуга, 31 на колата, овчарите употребяват поне 4 думи за агне: агне, шиле, дзвизка, дзвизак, 3 за овен: матор, батал и коч, и над 4 за овца: доилница, сирица, щерица, мария, първеския и др., а в българските диалекти като цяло се срещат 14 названия на царевицата и картофа, 16 на вилицата или възглавницата и т.н.). Освен това в някои говори се пазят изключително стари прабългарски и старобългарски думи (например: прабълг. белчук ,халка за връзване на добитък‘, чапак ,горна част на сукман‘; старобълг. средорек, нине), които разкриват интересни връзки на българския език с останалите славянски езици (срв.: нога – в западните и югоизточните български говори, в руски и сърбохърватски; пога – в полски; poħa – в чешки и др.).

Освен че стоят в основата на книжовния ни език, българските диалекти пазят ценни сведения за историческите промени в граматичната му система и за конкретния път, по който се извършват някои от тях (например развитието на съвременната форма за бъдеще време, изчезването на падежите), както и за причините за съществуване на книжовни норми като правилата за употребата на определителния член. Нещо повече, доброто познаване на диалекта на учениците позволява много по-резултатното коригиране на свързаните с него грешки при усвояването на книжовната норма. Така например в балкански говори като Карловския би следвало да се обръща специално внимание на правилата за членуване, защото типично за този диалект е имената от мъжки род да се членуват с пълен член независимо от позицията им в изречението.

Гл. ас. д-р Илияна Гаравалова

*Секция за българска диалектология и лингвистична география
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН*

ВЛЕЗНА ИЛИ ВЛЯЗА?

Често срещана грешка е употребата на формата *влезна* вместо книжовната форма на глагола от свършен вид *вляза*. В „Речник на българския език“ *влезна* присъства със стилистична бележка като разговорна форма, т.е. не би трябвало да се употребява в случаите, когато следва да се спазват нормите на книжовния език. Точно тук идва проблемът – не се разпознава книжовната от не книжовната форма, което води до допускането на неуместни за официалната публична реч употреби. Явлението обхваща няколко глагола – *вляза*, *изляза*, *сляза*, както и техните словоформи за различните лица и времена в единствено и множествено число. Примерите, при които формите *влезна*, *излезна* и *слезна* не се схващат като неправилни и се употребяват вместо книжовните, не са малко: *Влезнахме в мача с голям страх и респект към Лудогорец* (вместо *влязохме в мача*); *Моят казус е свързан с договор, който искам да прекратя още преди да е влезнал в сила* (вместо *влязъл в сила*); *Кога ли ще излезне и програмата за поправителната сесия* (вместо *кога ли ще излезе*); *Всеки път, когато се кача на самолет, се питам дали ще слезна от него* (вместо *дали ще сляза*).

За да се спазват книжовните норми, преди всичко е необходимо те да се познават, защото в редица случаи нарушаването им е предизвикано както от неумение да се изключват разговорни и диалектни форми при общуване в публичната сфера, така и от незнание на книжовната форма, какъвто е случаят с *влезна*.

Гл. ас. д-р Илияна Кунева
Секция за съвременен български език
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ – БАН